Societas Intellectualis Seniorum
Stockholm

Referat från SIS möte den 21 september 2026 med föredrag av historikern och arkivarien
Stella Fare, ”Malmgårdarna i Högalid med omnejd”

Så samlades vi åter efter vårt långa sommaruppehåll, och frånvaron från varandra. Det blev ett glädjens återseende för oss 29 som satte oss till bords för att avnjuta Läkaresällskapets Gubbröra på kavring med ett vitt vin till, samt flankstek med grönpepparsås (skribenten av dessa rader tyckte att såsen nådde nästintill himmelska höjder) med rostade rotfrukter och potatis och (om jag läste etiketten rätt) ackompanjerat av en pinot noir. Vi årsrika kände igen smaken av inkokta päron med vaniljgrädde, det var nostalgi. Någon undrade över styckningsdetaljen flankstek, då kan köket avslöja sanningen, detta är en smakrik, avlång och långfibrig detalj från nötkreaturets kållapp, och som allom bekant, kållappen är bukväggens sida. Fint att utnyttja djurets alla delar.

Eftersom maten nådde dessa höjder, vad var lämpligare än att färden till dessa höjder ackompanjerades av skönsång, som vanligt komponerat av SIS egen Director musices, Lennart Hammarberg. Hans nubbevisor hyllade dels höstdagjämningen, dels kvällens hedersgäst och föredragshållare, Stella Fare. I detta upprymda tillstånd så kände sig fler medlemmar manade att klara struparna för ytterligare vokala övningar. Sedan infann sig lugnet och varmrätten.

Stella Fare, fil kand i historia och arkivarie, med ett förflutet i Stads- och Riksarkivet i Stockholm. Om än född i London så kom hon att växa upp på Södermalm, en stadsdel hon sedan varit trogen. Stella var aktiv i Stockholmspartiet på 80-talet, invald och placerad i Stadshuset, där hon lade sin själ i att utveckla nätet av cykelbanor i staden. Sedan mitten av 00-talet engagerad i Liberalerna. Hon kom då också att sitta i SL:s styrelse, men avgick från partipolitiken 2015.

Numera är Stella engagerad i Högalids hembygdsförening som är lyckligt lottade att kunna husera föreningen i en av Högalids malmgårdar, den Ekermanska. I denna förening är Stella dessutom ordförande. Som alla nog vet ligger Högalid på västra Södermalm, och som med sina övriga malmgårdar utgör en alldeles egen kulturkrets. Det skall redan nu sägas att malmgårdarna byggdes av välbärgade borgare under 1700-talet för att utgöra sommarställen. Alldeles utanför husknuten vid det Ekermanska huset går idag en cykelväg. Denna väg är på inget sätt ny, tvärtom, här gick den gamla landsvägen från väster, dvs Reimersholme och Långholmen mot Tantolunden och Årstaviken. Mitt på Södermalm låg en sjö, Fatburen, ungefär där Fatbursparken och Medborgarplatsen ligger idag. Denna är idag bortdränerad, men var då en viktig vattentäkt för trädgårdarna på västra Södermalm via småkanaler.

Årstaviken (-fjärden) kan då sägas ha varit gränsen till Södermalm österifrån. Här, vid Tantolunden, övergick malmen till ett bergigt landskap. Ordet malm förresten (som i Södermalm, malmgård) har betydelsen berg/grus. Det var under det nämnda 1700-talet som modet uppstod att bygga sommarnöjen/-gårdar som fick namnet malmgårdar. Detta för att kunna komma bort ifrån den mer ohälsosamma miljön i stadens mitt = Stadsholmen (Gamla

stan). En annan malmgård är Kristinehovs, också belägen i Högalid mellan Varvs-, Lunda-, Kristinehovs- och Högalidsgatorna. En förmögen grosshandlare (i siden- och rederibranschen), Georg Fredrik Diedrichsson (1730 - 1807) förvärvade den tomt där han lät uppbygga Kristinehov. Diedrichsson satt i styrelsen för Borgerskapets gubbhus varför gården efter hans frånfälle, och med änkans goda minne, överläts till detta ”gubbhus” för borgarståndets pensionärer.
Ytterligare en malmgård är Jakobsbergs malmgård, uppförd sent 1600-tal, och låg där Liljeholmsbrons norra fäste finns på Södermalm. Denna gård flyttade 1936 till Skansen. Innan flytten har denna gård, utöver att vara sommarnöje för familjerna Torpadius och Hebbe, även varit krog, kaffehus, ”dårstuga” samt tvättinrättning. Gården beboddes också under en kortare tid av August Strindberg. Skansen utnyttjar idag byggnaden som kontor.

Carl von Linné predikade ju om en återgång till naturen, därför blev det naturligt och viktigt att malmgårdarna skulle ha egna trädgårdar, vissa av dessa var riktiga nyttoträdgårdar, en del försedda med egna väderkvarnar. Under nya Årstabron ligger t ex en malmgård, Molitors, som ägdes av en apotekare och i dess trädgård odlades medicinalväxter.
Wirwachs malmgård ovanför Zinkensdamm ägdes av bl a apotekaren J M Wirwach. Han köpte och utvecklade apoteket Enhörningen till ett välskött företag. I malmgårdens trädgård planterade Wirwach ett vårdträd, en ask. Vårdträd var vid denna tid ett helt nytt påfund.
Reimers malmgård på Reimersholme ägdes av Anders Reimer som även arrenderade östra delen av holmen. Han var hattstofferare och senare direktör för spinnhuset. Gården nyttjades som sommarställe.
Under en av Årstabroarna ligger en annan gård, Årstaholmars malmgård. Arkitekt Carl Hårleman. Gården är väldigt vacker och ligger mycket idylliskt.
C v Linné arbetade som läkare när han var i Stockholm. Han hade då vanan att samla folk omkring sig för vandringar, t ex till Långholmen, för att titta på växter. Han predikade om en naturlig diet, ”ät som en katt, drick som en hund, då kan du leva länge”. ”Materia Medica” var en handbok för läkare och apotekare. Han pläderade för att dessa borde ha egna örtträdgårdar. De kryddor och örter som odlades där skulle sedan beredas till läkemedel. Ett exempel var rabarber, man skulle äta dess rötter mot förstoppning.

Gustav III som var progressiv för sin tid, lutade sig mot bonde- och borgerskapet. Han tillskapade tjänstemannarollen för borgerskapet och medverkade till att dessa fick köpa mark utanför staden. Han ville förenkla umgängesregler och klädedräkt inom hovet och medverkade till att ”den svenska dräkten” tillkom (svart med röda sömmar). I umgängeskretsen fanns justitieborgmästaren Carl Fredrik Ekerman som kom att stå som gudfader till kronprinsen, sedermera Gustav IV Adolf. Ekerman som hade sin arbetsplats i Bondeska palatset vid Riddarhustorget bodde på Hornsgatspuckeln när han inte bodde på sin malmgård. Vid tidpunkten för Ekermans död så fanns det 40 tunnland tobaksodlingar i anslutning till malmgården. I bouppteckningen efter honom fanns dessa odlingar, liksom många jordbruksredskap, samt litteratur, bl a Cajsa Wargs ”Hjelpreda I Hushållningen För Unga Fruentimber”.

Ekermanska malmgården har varit i släkten i flera generationer, varit arbetarbostäder med stallar mm. Det finns en släktkoppling mellan Ekerman i Stockholm och det Ekermanska huset vid Uppsala domkyrka. Som framgick inledningsvis så är denna malmgård idag hembygdsgård och öppen med caféverksamheten för allmänheten.

Alla malmgårdar är byggnadsminnen och skyddade för framtiden.

Referatet författat av Peter Forssberg, sekreterare, och för bildkollaget stod Andreas Ljung